

**ІНОЗЕМНЕ БАНКІВНИЦТВО: ОЗНАКИ ТА ВИДИ**

*У статті проаналізовано проблеми висвітлення частки іноземних капіталів у банках. Автор розкриває сутнісні ознаки іноземного банківництва та виділяє види банків з іноземним капіталом, які функціонують в Україні.*

*In the article the problem of indication of share of foreign capitals in banks were analyzed. The author reveals the essences signs of the foreign banking and describes the kinds of banks with foreign capital in Ukraine.*

*Ключові слова: іноземне банківництво, банк з іноземним капіталом, істотна участь, дочірній банк, філія іноземного банку, представництво іноземного банку.*

Сучасний розвиток банківської системи та економіки України, який відбувається у тісному поєднанні з глобалізаційними процесами у світі, засвідчує необхідність міжнародного руху капіталів, а зокрема визначає потребу в іноземних інвестиціях у банківську систему. Вкладення іноземного капіталу у розвиток банківництва України може відбуватися у різноманітних формах. Тому визначення найбільш оптимального й ефективного способу залучення іноземного банківського капіталу зумовлює необхідність проведення ґрунтовних досліджень. Аналіз теоретичних основ, серед яких виокремлення сутнісних ознак і видів іноземного банківництва, дозволить окреслити найбільш прийнятні для вітчизняної економіки методи й інструменти державного регулювання діяльності іноземних банків в Україні.

Проблеми залучення іноземних капіталів у банківський сектор висвітлювали у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: Абалкіна А. [1], Агабальян В., Верніков А. [2], Дзюблюк О. [3], Лузанов А., Мамонов М., Омельченко А., Рисін В., Смовженко Т., Чуб О. [10], Шаповалов А. та інші. Водночас поза увагою залишаються теоретико-методологічні аспекти розвитку іноземного банківництва, серед яких варто виділити: формування понятійно-категоріального апарату, виявлення функціональних особливостей, класифікаційних відмінностей та особливостей ведення іноземного банківського бізнесу в Україні, а також сучасний аналіз форм та методів залучення іноземних капіталів у банківську систему.

Мета даної статті полягає у тому, щоб, сформулювавши сутність іноземного банківництва, визначити його сутнісні ознаки та виокремити види банків з іноземним капіталом, які функціонують в Україні. Дослідження теоретичних підвалин залучення іноземного капіталу дозволить виявити перспективні форми та методи участі нерезидентів у вітчизняній банківській системі та сприятиме формуванню основ державного регулювання іноземного банківництва в Україні.

В Україні роль банківських установ з іноземним капіталом посилюється, про що свідчить збільшення частки іноземного капіталу у банківській системі України, щорічне зростання кількості іноземних банків, а також зміцнення їхніх позицій у загальних рейтингах банківських установ та закріплення у групах найбільших та великих банків України. Поряд із цим найбільш привабливою для іноземних інвесторів видається можливість створення дочірньої структури іноземного банку в Україні, оскільки з часу прийняття змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо можливостей відкриття філій іноземних банків, жодної філії так і не було відкрито. Іноземні інвестори створюють нові банки або ж збільшують свою частку в уже діючих банківських установах України.

Багато розбіжностей щодо визначень ключових понять іноземного банківництва містить як словникова та енциклопедична література, так і вітчизняне законодавство. Зокрема, поняття «банк з іноземним капіталом» у законодавчих актах України трактується як «банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків» [4]. При цьому іноземними інвесторами визначаються «суб'єкти, які провадять інвестиційну діяльність на території України, а саме: юридичні особи, створені відповідно до законодавства іншого, ніж законодавство України; фізичні особи – іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України» [5].

Законодавче трактування банку з іноземним капіталом враховує участь іноземного капіталу в банківській установі, частка якого становить більше 10 відсотків, і не враховує можливості вкладених кількома інвесторами коштів менше цієї частки. А це призводить до нечіткого відображення обсягів та структури вкладеного іноземного капіталу у банківську систему країни. Хоча і зрозуміло, що частка менша 10 відсотків, яка належить одному іноземному інвестору в банку, не вважається істотною участю. Вважаємо, що дане тлумачення набуло б чіткості у такому викладенні: банк з іноземним капіталом – це банківська установа, у якій частка капіталу, що належить хоча б одному або ж у сукупності всім іноземним інвесторам, становить не менше 10 відсотків.

Водночас, погоджуючись із класифікаціями інвестицій, які наводяться у словниковій економічній літературі, доцільно розрізняти контролюючі іноземні інвестиції, які забезпечують володіння більш, ніж 50 % голосуючих акцій іншої компанії (банку), і неконтролюючі, які забезпечують володіння менше, ніж 50 % акцій іншої компанії (банку).

Варто також окреслити сутнісну різницю між поняттями «банк з іноземним капіталом» та «іноземний банк». На нашу думку, під поняттям банку з іноземним капіталом слід визначати банківську установу з частковою участю нерезидентів, а поняття іноземний банк слід розуміти як банк, який повністю, на сто відсотків належить іноземним інвесторам і діє, насамперед, у власних інтересах. Такі банківські установи є дочірніми структурами іноземних банків, які створені на території України і підпорядковані її законодавчим та нормативно-правовим вимогам. Таким чином, наведені поняття за своєю суттю є практично тотожними, оскільки характеризують участь нерезидентів у капіталі банків. Різниця у даних тлумаченнях, на наш погляд, полягає лише у розмірі частки іноземного капіталу, вкладеного у банківську установу.

Наведені визначення мають такі характерні ознаки, як існування закордонних власників капіталу, який вони інвестують у банківську систему іноземної держави, часткове або повне вкладення у банківську установу та діяльність у своїх власних інтересах.

Сектор іноземного банківництва, на наш погляд, включає сукупність банківських установ, які повністю або частково створені за рахунок іноземного капіталу, дочірніх структур, філій та представництв іноземних банків, які функціонують на території країни. При цьому слід також чітко розуміти тлумачення дочірньої структури, філії та представництва банку.

Дочірній банк – це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить материнському банку, або банк, у якому материнський банк безпосередньо або опосередковано володіє часткою, одноосібно або разом з іншими особами, що презентує еквівалент 50 чи більше відсотків статутного капіталу або голосів цього банку, або має можливість справляти вирішальний вплив на управління, або діяльність цього банку на основі угоди або будь-яким іншим чином [8]. Філія іноземного банку – це відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює операції від імені материнського банку за кордоном, функціонує на основі приписного капіталу, у межах якого відповідає за своїми зобов'язаннями. Представництво іноземного банку – це територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що виконує функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснює банківської діяльності [4]. Таким чином однією із ключових ознак цих понять є наявність материнського банку за кордоном. Водночас в Україні можуть створюватися також банківські установи за участю іноземних інвесторів – юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб-нерезидентів. Такі банки також включено до сектору іноземного банківництва.

Отже, іноземне банківництво – це частина фінансового сектору економіки, що включає сукупність інститутів, які повністю або частково створені за рахунок іноземного капіталу, здійснюють свою діяльність на території країни з метою одержання прибутку і сприяють розвитку банківської системи. До таких інститутів ми відносимо: банки, створені за участю іноземних інвесторів (банківські установи зі 100-відсотковим іноземним капіталом, банки з частковою участю іноземного капіталу), філії, дочірні структури іноземних банків, відділення та представництва іноземних банків.

Сутнісними ознаками іноземного банківництва, на нашу думку, є:

- наявність у статутному капіталі банку частки, яка належить іноземному інвестору;
- функціонування материнського банку за межами країни перебування банку з іноземним капіталом (у разі створення дочірньої структури, філії чи представництва іноземного банку);
- підпорядкованість законодавчим вимогам країни перебування, а також вимогам материнського банку чи іноземного інвестора за кордоном;
- діяльність, спрямована на задоволення потреб окремих сегментів ринку;
- широкий спектр виконуваних новітніх операцій та послуг;
- можливість виходу та здійснення операцій на міжнародних ринках;
- діяльність з метою отримання прибутку;
- розширена мережа філій, представництв та дочірніх структур у різних країнах світу.

Виділимо класифікаційні ознаки та види іноземних банків, які можуть провадити свою діяльність на території України. Зокрема:

1. Залежно від частки іноземного інвестора у банку:

- банки зі 100-відсотковим іноземним капіталом;
- банки з частковою участю іноземного капіталу.

Станом на 1 жовтня 2010 року в Україні діють 53 банківські установи з іноземним капіталом, з яких 20 банків зі 100-відсотковою участю іноземних інвесторів [7]. До банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом, які діють в Україні, належать: ПАТ «Астра Банк», ПАТ «Ерсте Банк», ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «Корпоративний та Інвестиційний Банк Креді Агріколь», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ КБ «Правекс-Банк», ПАТ «Банк Ренесанс Капітал», ПАТ «Банк Руский Стандарт», ПАТ «Дочірній Банк Сбербанку Росії», ВАТ УніКредит Банк, ВАТ «Дойче Банк ДБУ» та інші. З частковою участю іноземного капіталу в Україні функціонують такі банки, як: ПАТ «Український будівельно-інвестиційний банк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ АКБ «Індустріалбанк», ПАТ «Містобанк», ПАТ «Комерційний банк «Соцком Банк», ПАТ «Банк Золоті Ворота», ПАТ «Мегабанк», ПАТ «УкрСиббанк», ВАТ «БГ Банк», ПАТ «БТА Банк», ПАТ «Енергобанк», ПАТ «Банк Петрокоммерц-Україна» та інші.

2. Залежно від ступеня управління нерезидентом:
  - банк, контрольний пакет акцій якого (50 і більше відсотків) знаходиться у власності іноземного інвестора (ПАТ «БМ Банк», ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк», ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Енергобанк», ПАТ «Індустріально-експортний банк», АБ «Київська Русь», ПАТ «Кредит Європа Банк», ПАТ «Банк Петрокоммерц-Україна», ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», ПАТ «Банк Форум», ПАТ «Акціонерний банк «Радабанк», ПАТ «УкрСиббанк» та інші);
  - банк, в якому контрольний пакет акцій знаходиться у власності вітчизняного інвестора, а частка нерезидента складає менше 50% (ПАТ «БТА Банк», ПАТ «Український будівельно-інвестиційний банк», ПАТ «Місто Банк», ПАТ «Банк Золоті Ворота», ПАТ «Мегабанк» та інші).
3. Залежно від спеціалізації діяльності на національному ринку:
  - універсальні банки;
  - спеціалізовані банки (згідно вітчизняного законодавства в Україні можуть створюватися спеціалізовані ощадні, інвестиційні, іпотечні та розрахункові (клірингові) банки).

Банківські установи з іноземним капіталом, які здійснюють свою діяльність в Україні, є універсальними банками, що надають широкий спектр банківських операцій та послуг.
4. За наявністю мережі філій на території країни розташування:
  - безфілійні (ПАТ «Банк Професійного Фінансування» – дочірня структура Сосьєте Женераль А.Т.);
  - філійні (ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та інші).
5. Залежно від форми власності материнського банку (іноземного інвестора) за кордоном:
  - державні (ПАТ «Дочірній Банк Сбербанку Росії», ВАТ УніКредит Банк, ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» та інші);
  - приватні (ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк», ПАТ «Кредитпромбанк» та інші).
6. Залежно від кількості іноземних інвесторів:
  - банки з одним власником (одноосібне володіння), зокрема, ВАТ УніКредит Банк, ПАТ «Хоум Кредит Банк», ПАТ «Астра Банк», ВАТ «Дойче Банк ДБУ», ПАТ «Ерсте Банк», ПАТ «ІНГ Банк Україна» та інші;
  - банки з кількома власниками (багатоосібне володіння); до таких банків відносять: ПАТ «Мегабанк», ВАТ «Вест Файненс Енд Кредит Банк», ПАТ «Кредитпромбанк», ВАТ КБ «Надра», ПАТ Банк «Траст», ПАТ «Сітібанк», ПАТ «Прокредит Банк», ПАТ «Кредит Європа Банк», ПАТ «Альфа-Банк» та інші.
7. За територіальним охопленням клієнтів:
  - регіональні (зосереджують банківську діяльність лише на регіональному (місцевому) рівні);
  - загальнодержавні (здійснюють свою діяльність на території всієї країни);
  - міжнародні (провадять активну діяльність на міжнародних ринках).
8. Залежно від порядку створення банку:
  - новий (новостворений) банк (ПАТ «БМ Банк», ПАТ «Астра Банк» тощо);
  - діючий банк з набуттям статусу банку з іноземним капіталом (придбана істотна участь у банку іноземним інвестором); до цієї групи банків відносимо ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «ВТБ Банк», який був створений шляхом придбання у 2007 р. російським ВАТ «Банк ВТБ (Росія)» 98 % акцій АКБ «Мрія» тощо;
  - реорганізований банк (створений внаслідок об'єднання, злиття чи поглинання з іноземним банком, який функціонує на території приймаючої країни); серед банків цієї групи слід виділити ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», який створений шляхом злиття «Райффайзенбанку Україна» і АППБ «Аваль».
9. Залежно від групи банків за розміром активів:
  - найбільший банк (група I – з розміром активів понад 13000 млн грн); згідно з розподілом банків на групи на 2010 р. за розміром активів до цієї групи зачислені такі банки з іноземним капіталом: ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Альфа-Банк», ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Сведбанк» та інші [9];
  - великий банк (група II – з розміром активів більше 4000 млн грн); до цієї групи віднесено: ПАТ «ІНГ Банк Україна», ВАТ УніКредит Банк, ПАТ «Дочірній Банк Сбербанку Росії» та інші;
  - середній банк (група III – з розміром активів більше 1500 млн грн), зокрема, ПАТ «СЕБ Банк», ПАТ «Мегабанк», ПАТ «Піреус Банк МКБ», ПАТ «Фольксбанк», ПАТ «Прокредит Банк», ПАТ «БМ Банк», ПАТ «БТА Банк», ПАТ «Кредит Європа Банк» та інші;
  - малий банк (група IV – з розміром активів менше 1500 млн грн), зокрема, ПАТ «Астра Банк», ПАТ «Хоум Кредит Банк», ВАТ «БГ Банк», ПАТ «Місто Банк», ПАТ «Банк Золоті Ворота», ВАТ «Дойче Банк ДБУ», ПАТ «Банк Руский Стандарт», ПАТ «Акціонерний банк «Радабанк» та інші.
10. За характером створення іноземним інвестором:
  - банки, створені юридичними особами – банківськими та небанківськими фінансовими установами (ВАТ Унікредит Банк, ПАТ «Хоум Кредит Банк», ВАТ «БГ Банк», ПАТ «Астра Банк», ВАТ «Дойче Банк ДБУ», ПАТ «ІНГ Банк Україна», ПАТ «ОТП Банк», ПАТ «Прокредит Банк», ПАТ «Піреус Банк МКБ», ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та інші);
  - банки, створені юридичними особами – суб'єктами господарювання;

- банки, створені фізичними особами (ПАТ Банк «Траст»);
- змішані (ПАТ «Український будівельно-інвестиційний банк»).

11. Залежно від філійної мережі на світовому ринку:

- однонаціональні (лише у країні функціонування материнського банку за кордоном);

- багатонаціональні (наявність широкої мережі філій та відділень у різних країнах світу), зокрема,

широко розгортає свою діяльність у багатьох зарубіжних країнах група «Хоум Кредит», яка є власником ПАТ «Хоум Кредит Банк» в Україні, угорський OTP Bank Nyrt., який діє на ринках Центральної та Східної Європи, грецький Alpha Bank (власник ПАТ «Астра Банк») активно працює на фінансових ринках Греції, Румунії, Сербії, Албанії, Болгарії, Македонії, США, Великобританії тощо;

- глобальні (залучають ресурси та здійснюють операції незалежно від країни розташування).

12. Залежно від кількості країн, в яких зареєстровані іноземні власники:

- банки, власниками яких є інвестори однієї іноземної країни (ПАТ «Астра Банк» (Греція), ВАТ «Дойче Банк ДБУ» (Німеччина), ПАТ «Ерсте Банк» (Австрія), ПАТ «ІНГ Банк Україна» (Нідерланди), ПАТ «ОТП Банк» (Угорщина), ПАТ КБ «Правекс-Банк» (Італія), ПАТ «Банк Руский Стандарт» (Росія), ВАТ УніКредит Банк (Польща) та інші) [6];

- банки, власниками яких є інвестори двох і більше країн (ПАТ «Прокредит Банк (Британія-Німеччина), ПАТ «Альфа-Банк» (Кіпр-Росія), ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк» (Україна-Нідерланди-Росія), ПАТ «Кредитпромбанк» (Кіпр-Ірландія), ПАТ «Мегабанк» (Британія-Німеччина-Україна) та інші).

Отже, в Україні іноземні інвестори на банківському ринку можуть провадити свою діяльність у різних формах, кожна з яких має як переваги, так і недоліки. Нами виявлено, що, на фоні загального зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, нечіткість понятійного апарату та непрозора структура власності банківських установ з іноземними інвестиціями призводить до помилкового відображення реальної насиченості вітчизняної банківської системи іноземними капіталами. Підвищення прозорості у володінні банківськими установами в Україні та надання повної відкритої інформації про акціонерів банків сприятиме розробленню механізмів контролю та регулювання за потоками капіталів, надасть можливість ефективного залучення і використання іноземних інвестицій, дозволить сформулювати конкурентоспроможну банківську систему та забезпечити активну діяльність вітчизняних банків на міжнародних ринках.

### Література

1. Абалкіна А. А. Банки с иностранными инвестициями в России: реакция на финансовый кризис / А. А. Абалкіна // Финансы и кредит. – 2010. – № 28. – С. 22–29.
2. Верников А. В. Иностранный банковский капитал в странах с переходной экономикой : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук : спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / А. В. Верников. – М., 2005. – 46 с.
3. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи / Олександр Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37–46.
4. Про банки і банківську діяльність : закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Про режим іноземного інвестування : закон України № 93/96-ВР від 19.03.1996 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
6. Інформація про власників істотної участі у банку за станом на 01.10.2010 р. [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
7. Основні показники діяльності банків України на 01.10.2010 [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
8. Про створення дочірнього банку, філії і представництва українського банку на території інших держав : положення : [затв. Постановою Правління НБУ № 143 від 12.04.2006 р.] [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
9. Про розподіл банків на групи : [рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків № 867 від 30.12.2009 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua>
10. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці : [монографія] / О. О. Чуб. – К. : КНЕУ, 2009. – 340 с.

Надійшла 09.10.2010